

A csornai premontrei szerzetesrend rendi neveinek vizsgálata a rend 1868. évi névtára alapján

1. A csornai premontrei prépostság¹

Tanulmányomban a Szent Mihály arkangyalról nevezett csornai premontrei prépostság szerzetesrendi neveit, névadási szokásait vizsgálom.

A prépostság történetét feltáró Inzsöl Richárd Péter OPraem. és Kovács Imre Endre OPraem. atyák munkáiból megtudhatjuk, hogy az első premontreiek a hatvani **Antiochiai Szent Margit** prépostságból, az 1130-as években közvetlenül Prémontreből alapított Váradhegyfok filiájából érkeztek Csornára. A prépostság alapítási éve nem határozható meg pontosan, erről nem maradtak fenn dokumentumok. Első említése 1226-ból (más forrás szerint 1228-ból) datálódik, míg az alapítás évét az 1868. évi névtár bevezetője 1180-ra teszi, megemlítve, hogy Osl Mihály, a rend támogatója, egy 1230-ban kelt levelében úgy hivatkozik erre az esztendőre, mint amikor a csornai prépostság már meg volt alapítva. A rend mindenesetre a 18. századtól – bár ez a tény egyértelműen nem bizonyítható – 1180-at tekinti az alapítás évének. A prépostság jelentőségét növelte, hogy kisebb-nagyobb megszakításokkal 1231-től 1874-ig hiteleshelyi tevékenységet is végzett. 1542-től mintegy másfél évszázadra világi papok kapták kommandaként a kolostor birtokait.

Az általam vizsgált időszak fontos rendtörténeti eseménye, hogy az 1802-es visszaállításkor Csornához csatolták a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére alapított türjei, a Szent Péter és Pál apostolokról nevezett horpácsi, valamint a Keresztelő Szent Jánosról nevezett jánoshidai prépostságokat. A prépostság tagjai ettől az időtől kezdve főként tanító rendi munkára kötelezve folytathatták működésüket a csornai anyaházban, a szombathelyi és a keszthelyi gimnáziumokban.

2. A szerzetesrendi nevek

A katolikus egyházban a névváltoztatás szokása, amely történhetett a belépéskor, a beöltözéskor vagy a fogadalomtétel során, a tridenti zsinat után vált általánossá. A rendtagok ekkor elhagyták régi nevüket, s a rendi előjárótól az Ó- és Újszövetségből vagy a római martirológiumból új nevet kaptak. Bangó Beáta a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának Kongergációja névadási szokásait vizsgálva a rendi név felvételével kapcsolatban a következőket fogalmazza meg: „A szerzetesi élet az elszakadás élete. A szerzetes nem ragaszkodhat semmihez ezen a világon, hogy teljesen Istené le-

¹ **prépostság:** 1. szerzetesi vagy papi közösség, melynek élén prépost áll.

2. e közösségek háza. (Magyar Katolikus Lexikon 2006. XI. 267.)

hessen. Ez az alapelv vezethetett odáig, hogy elhagyták az eredeti nevet egy új névért, amely kifejezi a Krisztussal való új élet belsőségességét. A szerzetesi hivatás kiemeli az embert a vér szerinti családból és az egyházon belül belehelyezi egy nagyobb, teljesebb családba, amely Jézus Krisztus szeretete által jön létre. Ezt a változást fejezheti ki az új név” (Bangó 1997:25) Az egyes szerzetesrendeken belül a névadási/névválasztási szokások eltérőek lehetnek, az idők során változhatnak, így ma már a jelöltek a premontrei rendben is több név közül választhatnak, avagy maguk javasolhatnak új nevet.

3. Az 1868. évi rendi névtár

3.1. A névtár tartalmi bemutatása

A rend *Névtára a csornai, horpácsi, türjei és jánoshidai prépostságokba kebelezett fehér és kiváltságos premontrei kanonokrendnek* címmel Szombathelyen jelentette meg 1868. évi rendi névtárát.

A névtár első részében a csornai prépostság történetét foglalja össze, a 13. század elejétől kezdődően felsorolja a rend prépostjait, szól a hiteleshelyi működésről, a II. József szerzetesrendeket feloszlató rendeletének hatásairól, bemutatja a horpácsi, a türjei és a jánoshidai prépostságokat.

A második szakasz – a tisztségek megjelölésével – a konventtel² ismert meg, ezt követi a szombathelyi főgimnáziumot és társházat, a keszthelyi társházat és algimnáziumot bemutató rész, a türjei és jánoshidai rendházakban élő szerzeteskanonokok nevének felsorolása, ill. azoknak a rendtagoknak a neve, akik a vizsgált időszakban a rend kebelén kívül éltek.

3.2. Az 1868. évi rendi névsor

A kiadvány a szerzeteskanonokok névanyagát felöltözés (mai szóhasználat: *beöltözés*³) szerint mutatja be, emellett közli a születési adatokat, valamint az újmise időpontját. A beöltözés időpontjának ismeretében viszonylag pontos következtetések vonhatók le az adott korszak névadási/névválasztási gyakorlatára vonatkozóan. A névsor szerint az első beöltözésre 1809-ben, míg az utolsóra 1867-ben került sor, tanulmányomban ennek megfelelően a csornai premontrei

² **konvent** (lat. *conventus*): a középkori latinban 'egybegyűlt testület'. – Egyre inkább kiszorította a szerzetes közösségek régebbi elnevezését, a *congregatiót*, majd a 10-11. sz.-tól kezdve egyre inkább kizárólagosan a szerzetesek testületét jelentette egy házon belül, tekintet nélkül a szerzet kanonok, monasztikus v. kolduló jellegére. ...sajátos magyar jelentésváltozata: az egyes ak által gyakorolt i tevékenység, amennyiben szerz. testület végezte, sajátosan *konvent* nevet adott az oklevéladó testületnek (pl. leleszi ~, garamszentbenedeki ~). M. L. (Magyar Katolikus Lexikon 2002. VII. 181.)

³ **beöltözés**, egyházi ruha átadásának és fölvételének ünnepélyes szertartása. - A papjelöltek a szem. élet, a szerzetesjelöltek a novíc. kezdetén kapják meg és öltik magukra a reverendát, ill. rendi ruhájukat, Krisztushoz tartozásuk külső jelét. (Magyar Katolikus Lexikon 1993. I. 756.)

szerzetesrend több mint fél évszázados névadási/névválasztási gyakorlatát vizsgálom. A névsorban 34 szerzeteskanonok neve szerepel, nyolc főt ekkor még nem szenteltek pappá. A névtár a szerzeteskanonokok nevének felsorolásában a következő terminológiát és sorrendiséget alkalmazza: *vezeték-, rend-, kereszt-név*. A neveket egymás alatt, három sorban közli, a családnevet és a rendi nevet sor elején kezdi, míg a keresztnevet – vélhetőleg a rendi névhez viszonyított másodlagos jellegét hangsúlyozva – valamivel beljebb. A sorrendiség feltüntetése segít a rendi és a keresztnevek elkülönítésében, más felsorolásokban ugyanis, ha nem is gyakran, de találkozni lehet ezek felcserélésével.

A névsorban összesen 42 név szerepel: *Adolf, Ágoston, Alajos, Albert, Ambur, Ármin, Athánáz, Bálint, Demeter, Dezső, Dózsa, Elek, Endre, Fábrián, Ferenc, Gábor, Gellért, Gergely, Gilbert, György, Gyula, Imre, István, Jákó, János, Kálmán, Károly, Kelemen, Lajos, László, Lőrinc, Márton, Mihály, Miklós, Norbert, Pál, Péter, Ráfáel, Sándor, Vidor, Vilmos, Zsigmond*.

Amint látható, a felsorolt nevek mindegyike egyelemű név. Az egyelemű névválasztás ősi és praktikus voltára Abrahám Imre (Németh–Abrahám 1988: 1.) világított rá, aki Németh K. Bódog bencés tanár és nyelvész fogalmazványát dolgozta fel névtudományi módszerekkel. Az egyelemű névhasználat és a kevésbé szokatlan névválasztás rendi hagyománynak is tekinthető.

4. A névválasztás motivációi

A névadás/névválasztás motivációinak feltárása során értelemszerűen nem élhettem a legmegbízhatóbb eredményeket adó szóbeli és kérdőíves adatgyűjtéssel, ehelyett – rekonstrukciós módszerrel – a tényanyagból igyekeztem következtetéseket levonni. Kutatásom során tehát – bár ez az eljárás mindig magában hordozza a tévedés lehetőségét – feltételezésekre kellett hagyatkoynom. A rendi nevek tiszteletinév-jellegéből következően azonban okkal feltételezhető, hogy a példaképválasztás az egyházon, adott szerzeten belül fokozottan érvényesül. Bangó Beáta szempontjait alapul véve (Bangó 1997: 32–35) e tanulmányomban is megvizsgálom, hogy a beöltözéskor a novíciusok közül felvette-e valaki valamely evangélistának, a rendalapítónak, a rend valamely szentjének vagy a rend prépostjának nevét.

4.1. Az evangélisták neve

A négy evangélista neve közül csupán a *János* jelenik meg a névtárban. A *János* esetében azonban a névválasztást a premontreiek által pártfogóként tisztelt Keresztelő Szent János neve is motiválhatta, ugyanakkor nem zárható ki egyéb szempont sem.

4.2. A rendalapító és a rend szentjeinek neve

A rendi név felvétele nem csupán névváltoztatás, hanem egyben védőszent alá helyezés, példaképválasztás is. Ezzel kapcsolatban Hajdú Mihály a követke-

zőket írja: „A IV. században Aranyszájú Szent János arra buzdította a keresztényeket, hogy gyermekeiknek keressenek példaképeket, és mártírok, szentek neveit válasszák számukra megkeresztelésükkor, de ez az ajánlás csak a XIV. századtól vált határozottabb igénnyé, mondhatni: kötelezővé.” (Hajdú 1998: 1062) A rendi neveket ennek megfelelően a tiszteleti nevek körébe sorolhatjuk.

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a rendtagok közül hányan választották, avagy választották-e a rendalapító, a rendi szentek vagy a rend prépostjának nevét rendi névként. A rendalapító Szent Norbert neve megtalálható a felsorolásban, ám a rend szentjeinek, Boldog Hugónak, Szent Evermodnak, Szent Gerlachnak, Boldog Godefridnek, Boldog Frigyesnek, Szent Ludolfnak, Boldog Herman Józsefnek, Szent Iszfridnek, Szent Adorjánnak és Szent Jakabnak, Szent Gilbertnek és Szent Sziárdnak a nevét meglepő módon egyetlen rendtag sem választotta.

4.3. A prépostok neve

A vizsgált időszakban a rend prépostjai Gyöngyösi Pál, Szenczy Imre, valamint Simon Vince voltak (Simon Vincét a vizsgált időszakban a névtárak következetesen a rend főpapjának nevezik). Gyöngyösy Pál 1820-tól, Szenczy Imre 1858-tól, Simon Vince pedig 1860-tól töltötte be hivatalát. A felsorolásban háromjuk rendi neve közül az *Imre* és a *Pál* található meg. A *Pál* nevet Fábry Pál József, míg az *Imrét* Pauer Imre Rudolf rendtagok viselték. Mindketten 1860-ban öltöztek be, s bár nem állítható biztosan, de nem is zárható ki, hogy névválasztásukat az előző prépostok személyének renden belül tovább élő tisztelete is befolyásolhatta.

5. A nevek csoportosítása

A névanyagot, Slíz Mariann felosztását követve (2011: 56–58.), forrás és nyelvi eredet alapján vizsgálom. A nevek forrás szerinti csoportosítása során elkülöníték bibliai és martirológiumi eredetű neveket, a nyelvi eredet osztályozása során pedig a közvetlen átadó nyelvet veszem figyelembe, felhasználva Ladó János – Bíró Ágnes Magyar Utónévkönyv (1998), valamint Fercsik Erzsébet – Raátz Judit Keresztnevek enciklopédiája (2009) című munkáját.

5.1. A nevek forrás szerinti csoportosítása

Bibliai háttérű név: *Demeter*.

Martirológiumi nevek:

Adolf, Ágoston, Alajos, Albert, Ambrus, Athánáz, Bálint, Dezső, Dózsa⁴, Elek, Fábrián, Ferenc, Gellért, Gergely, Gilbert, György, Gyula, Imre, Kálmán, Károly, Lajos, László, Lőrinc, Márton, Norbert, Vidor, Vilmos, Zsigmond.

⁴ A besorolás a *Dózsa* alapelnevi formája, a *Dávid* alapján történt.

Mind a Bibliában, mind pedig a római martirologiumban megtalálható nevek: *Endre*⁵, *Gábor*, *István*, *Jákó*⁶, *János*, *Kelemen*, *Mihály*, *Miklós*, *Pál*, *Péter*, *Ráfáel*, *Sándor*.

Egyéb: *Ármin*.

5.2. A nevek eredet szerinti besorolása

Görög–latin eredetű nevek: *Ágoston*, *Ambrus*, *Ármin*, *Athánáz*, *Bálint*, *Demeter*, *Dezső*, *Fábián*, *Ferenc*, *Gábor*, *Gergely*, *György*, *István*, *János*, *Kelemen*, *Lőrinc*, *Márton*, *Mihály*, *Miklós*, *Pál*, *Péter*, *Ráfáel*, *Sándor*

Germán (német) eredetű nevek: *Adolf*, *Alajos*, *Albert*, *Gellért*, *Gilbert*, *Imre*, *Lajos*, *Norbert*, *Vilmos*, *Zsigmond*

Szláv eredetű név: *László*

Török eredetű nevek: *Gyula*, *Kálmán*

Belső keletkezésű nevek: *Dózsa*⁷, *Jákó*⁸, *Károly*⁹, *Vidor*¹⁰

Vitatott eredetű név: *Elek*¹¹, *Endre*¹²,

Amint az a felsorolásból látható, a rendi nevek javarészt görög–latin és germán (német) eredetűek, a rendben azonban nem zárkoznak el a magyar eredetű nevek felvételétől sem.

6. Egyéb szempontok

A nevek stilisztikai szempontú vizsgálata során mindössze egy alliteráló nevet találtam: *Kőváry Károly Pál*. Az alliteráció a családnév és a rendi név kapcsolatában figyelhető meg. Mivel a névanyagban a családnevek és a keresztnévek közt sem találtam további példát, úgy vélem, hogy a rendi név választását ebben az esetben nem hangzóssági, hanem egyéb szempontok motiválták, valószínűsíthető tehát, hogy csupán véletlen egybeesésről van szó.

Irodalom

Bangó Beáta 1997. *Névadási szokások vizsgálata a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának kongergációjában (1860–1996)*. Magyar Névtani Dolgozatok 152. Budapest.

⁵ A besorolás az *Endre* alapnévi formája, az *András* alapján történt.

⁶ A besorolás a *Jákó* alapnévi formája, a *Jakab* alapján történt.

⁷ A *Dávid* név régi magyar becézője (Ladó–Bíró 50).

⁸ A *Jákob* névnek a régi magyar becézőjéből önállósult (Ladó–Bíró 72).

⁹ Van olyan felfogás is, hogy a latin *Carolus* névből származik (KnE. 147).

¹⁰ XIX. századi nyelvújítási alkotás a *Hiláriusz* név magyarosítására (Ladó–Bíró 125).

¹¹ A görög *Alexiosz* név latin *Alexius* alakjából keletkezett. Más magyarázat szerint az ismeretlen eredetű, régi magyar *Velek* személynévből származik (KnE. 87).

¹² Az *András* név magyar alakváltozata, más megközelítés szerint a német *Endres*, *Enders* formából eredeztethető (KnE. 90).

- Grassl, Basilius Franz 1941. *A premontrei rend szentjei*. Csornai Prépostság, Csorna.
- Hajdú Mihály 1998. *A kereszténység fölvételének hatása a magyar névhasználatra*. In: A magyar művelődés és a kereszténység II. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság–Scriptum Rt., Budapest–Szeged.
- Idegen szavak és kifejezések szótára 2005. (Főszerkesztő: Bakos Ferenc). Akadémiai Kiadó, Budapest. (Szerk.: Jankovics József – Monok István – Nyerges Judit – Sárközy Péter).
- Inzsöl Richárd Péter Opraem 2004. *Egyháztörténeti Szemle*. 5. évf. 2. sz. 3–69.
- Kovács Imre Endre Opraem 1994. *Fejezetek a csornai prépostság történetéből*. In: Magyar egyháztörténeti évkönyv. Magyar EgyházTörténeti Alapítvány, Budapest, 185–202.
- Ladó János – Bíró Ágnes 1999. *Magyar utónévkönyv*. Vince Kiadó, Budapest.
- Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- Németh K. Bódog – Ábrahám Imre 1988. *Névadás a magyar bencés rendben*. *Magyar Nyelvőr* 112. 1–21.
- RM. 2010 = *A Római Martyrologium*. Szent István Társulat, Budapest.
- Slíz Mariann 2011. *Személynévkutatás az Anjou-korban*. Históriaantik Könyvesház Kiadó, Budapest.